

România într-o „Europă a regiunilor”

Cu prilejul lansării numărului 10 al revistei *Altera* (*Regionalism și/sau descentralizare*) la Timișoara, Centrul Intercultural al Ligii PRO EUROPA a organizat o dezbatere în jurul problematicei regionalismului la sediul Filialei Uniunii Scriitorilor, la care au participat printre alții: Gabriel Andreescu, Marius Turda, Valeriu Leu, Brîndușa Armanca, Ioan Almăjan, Ludovic Orban, Mariana Cernicova, Adriana Babeți, Elek Szokoly. Gazda și moderatorul dezbaterii a fost Mircea Mihăieș, redactor-șef al revistei *Orizont* din Timișoara.

Elek Szokoly: Temele tabu, care sînt „măturate” sub covor de conștiințele „jenate” sau ocolite intenționat de cele lipsite de complexe, pe de o parte, iar pe de altă parte, cele ignorate de marele public datorită mitizării lor, reprezintă realități care, mai de vreme sau mai tîrziu, oricum ies la iveală. Evenimentele din vecinătatea noastră — spațiul ex-iugoslav — demonstrează cu prisosință acest lucru. Evident, este preferabil să fie dezbătute într-un cadru spiritual, intelectual, polemica este preferabilă lui *polemos*. Acest lucru încercăm noi astăzi.

Regionalism, regionalizare, descentralizare, subsidiaritate, autonomie, autogovernare, suveranitate, suveranitate limitată, delegare de suveranitate sînt o serie de concepte vehiculate și foarte prezente în dezbaterile publice internaționale. Ele de fapt se înlănțuie, și sînt în mod necesar complementare conceptului de stat național, unitar sau neunitar. Un concept, acesta din urmă desigur, foarte drag secolului al XIX-lea, cu prelungirile sale pînă în prezent, dar care s-ar putea să nu mai fie tocmai la fel de funcțional și funcționabil și în secolul al XXI-lea.

Ne putem pune întrebarea dacă la trei săptămîni de la începerea bombardamentelor din Kosovo, mai putem vorbi de regionalism doar la modul teoretic, ignorînd criza din această regiune? Consider că problemele trebuie puse așa cum sînt. Am pomenit adineauri de temele tabu. Nu avem voie, cred, nu ne putem permite în momentul istoric actual să acceptăm teme tabu. Din păcate, se pare că în această zonă a Europei sîntem mereu constrînși să alegem între două soluții proaste, între două rele, și nu sînt sigur că reușim întotdeauna să alegem răul cel mai mic, respectiv soluția mai puțin proastă. Ceea ce se întîmplă acum în apropierea noastră este un rău indiscutabil, dar sper să reușim să clarificăm în aceasta seară, care dintre cele două rele inevitabile sîntem totuși datori să-l alegem.

România într-o „Europă a regiunilor”... O dezbatere amplă, o discuție pe această temă este probabil inevitabilă atîta timp, cît dorința noastră profundă este integrarea europeană, integrarea într-o Europă în care regiunea și euro-regiunea tînde să joace un rol din ce în ce mai puternic. Majoritatea statelor naționale actuale din Europa s-au constituit, nu de puține ori sub forța armelor, din regiuni, provincii, provincii-regiuni cu particularități etno-culturale, religioase sau lingvistice proprii, cu vaduri economice specifice, cu rețele de comunicație și transport adecvate. Chiar dacă multe din aceste specificități au fost distruse de-a lungul deceniilor sau a secolelor chiar, ele nu au fost anihilate pe deplin, recunoașterea lor este firească credem, necesară, și poate și benefică. Regionalism înseamnă în același timp o tensiune firească între centru și periferie.

Regionalismul și regionalizarea sînt două concepte complementare, regionalismul fiind considerat acea mișcare regională care vine de jos și care se bazează pe specificități adesea și etno-culturale și lingvistice, pe cînd regionalizarea este procesul invers, cu conotații mai degradabile economice. Gérard Marcou spunea chiar că *regionalizarea a distrus regionalismul*. Cred că tensiunea dintre centru și periferie este firească, și cred că este firească spre beneficiul amîndurora. Tensiunile dintre provincii (fenomene care pot fi observate și în realitatea de la noi din țară), ale căror interese vitale sînt esențialmente identice, sînt adesea artificiale, fals concurențiale și uneori pot friza ridicolul (spre exemplu, disputa dintre Banat și Ardeal, sau Ardeal și Banat). Trebuie să observăm de asemenea, și cred că toată lumea și-a dat seama de acest lucru, că există o teamă aproape atavică la noi, nu numai o teamă a clasei politice, dar și una a opiniei publice în general, față de orice formă de descentralizare. Evident, cunoaștem continuarea acestor raționamente: descentralizarea constituie primul pas spre secesiune, iar secesiunea înseamnă pierderea Ardealului ș.a.m.d. E vorba însă de fapt de prezumpția de vinovăție care adesea paralizază regionalizarea, în timp ce statul centralizat, din păcate sau nu, ne demonstrează zi de zi ineficiența sau incapacitatea sa de a administra un teritoriu sau o economie mult prea complexă pentru puterile și talentele sale. În acest context, ca o provocare, încerc să lansez acea comparație adesea invocată de politicienii noștri, de anumiți politicieni ai noștri, și anume paralela dintre Kosovo pe de o parte, și Harghita și Covasna pe de altă parte, respectiv Kosovo și Ardeal.

Un alt subiect ce merită a fi dezbătut se referă la drepturile colective legate de aceste regiuni, comunități, care sînt considerate ca un măr al discordiei. Putem să includem între subiectele dezbaterii noastre chiar

chestiunea universităţii (albaneze, maghiare sau „multiculturale”?), dat fiind faptul că pînă şi această problemă a fost ridicată la „rang” de dispută internaţională de către forţe politice interesate prin paralela Kosovo-Transilvania, respectiv Universitatea din Pristina şi universitatea cerută de comunitatea maghiară din Ardeal.

Poate am pomenit prea mult de Kosovo, dar această problemă pluteşte în atmosferă şi sîntem prea aproape de sunetele exploziilor din vecinătate ca s-o putem ignora. Cărui fapt i se datorează criza din Iugoslavia? Oare datorită prea multei autonomii acordate regiunilor şi republicilor componente ale federaţiei sau prea puţinei autonomii, respectiv retragerii autonomiilor anterioare? Prea multe libertăţi sau prea puţine libertăţi? Cred că este o dilemă pe care, de asemenea, o putem supune atenţiei dumneavoastră.

Identitatea regională şi statul naţional-unitar

Marius Turda: Provocarea pe care revista *Altera* ne-o face prin tema regionalismului are două semnificaţii. Pe de o parte, observăm că această temă, sau mai degrabă convulsiile acestei teme la vecinii noştri, ce tribulaţii identitaro-socialo-politico-etnice are. Pe de altă parte, este foarte interesant că problema se dezbate la Timişoara şi în Banat, unde se presupune că putem vorbi de un anumit regionalism, sau de o anumită tradiţie a regionalismului, sau de o anumită identitate regională mai pregnantă decît în alte părţi ale României. Văd cel puţin două mari teme, dacă dorim să discutăm această problemă, şi una este dictată chiar de titlul acestei dezbateri care se numeşte *România într-o „Europă a regiunilor”*. Nu sînt primul care am spus-o, românii au marele talent, care poate vine din acea vorbă că românul s-a născut poet, să pună titluri extraordinar de provocatoare. Acum rămîne şi să dovedim că putem da răspunsuri pe măsura titlurilor pe care le punem la volumele pe care le edităm sau la temele pe care dorim să le discutăm. De exemplu, numărul 10 al revistei *Altera* — aici trebuie să mărturisesc că nu am urmărit discuţia din ultimul an pe această temă — îmi crează senzaţia că clasa culturală, sau mai exact elita politică şi cea culturală, nu au făcut pînă acum decît să ofere un răspuns destul de vag la problema regionalismului. Ea preocupă mediul intelectual românesc, este una din temele de discuţie, observăm dezbateri pe această temă, dar dezbaterea publică este încă incipientă. Adevărul este că românul confundă regionalismul şi descentralizarea cu separatismul. De multe ori am auzit acest lucru la oamenii de pe stradă ceea ce reprezintă o provocare la adresa intelectualilor. În ce măsură toate aceste dezbateri pe teme atît de noi în spaţiul discursiv românesc, cum ar fi regionalismul, federalismul, devoluţia au impact? Cui ne adresăm şi în ce termeni ducăm?

Al doilea aspect pe care îl presupune o astfel de discuţie se referă la un lucru destul de delicat la români, care este *statul naţional unitar român*, pardon de expresie. Săptămîna trecută am fost extraordinar de surprins să ascult, după optzeci de ani de la crearea României Mari, un preşedinte al României, ducînd situaţia din Iugoslavia, că în momentul de faţă ceea ce România trebuie să facă este — încă o dată, repet, după optzeci de ani —, să ne luptăm pentru continuitatea statului naţional unitar român. Ori o astfel de atitudine nu este deloc firească. Asta înseamnă că optzeci de ani nu au fost suficienţi să interiorizăm un proces istoric, care în alte părţi ale Europei s-a întîmplat de mult. Or, atîta timp cît noi avem încă această problemă, să fim tot timpul în defensivă şi să punem ceea ce noi credem că este fundamental în relaţie de „patria în primejdie”, cred că o astfel de discuţie despre regionalism şi/sau descentralizare este nu numai în subsidiarul unui discurs sau a unei probleme mult mai fundamentale cu care se zbate societatea românească din nefericire încă, dar este poate începutul de la care ar trebui să se pornească, astfel încît poate, în sfîrşit, să ajungem să ne punem altminteri problema reală de la sfîrşitul mileniului: dacă mai avem nevoie să ne legitimăm conform celor două paradigme pe care le-am învăţat cu toţii — naţiunea moştenită de la francezi şi naţiunea moştenită de la germani? Trebuie neapărat limba să fie suprapusă pe un anumit teritoriu? Acesta este un lucru care chiar dacă a fost atins în anumite discuţii intelectuale, foarte greu a pătruns în mediile largi, foarte greu este diseminat şi este foarte slab şi foarte puţin tratat.

În acest număr al revistei *Altera* am observat un studiu foarte interesant al colegului şi prietenului meu Liviu Chelcea. Pare paradoxal faptul că a trebuit să vină cineva din Bucureşti să scrie despre regionalismul bănăţean în mod critic, pentru că dintre bănăţeni nu a reuşit nimeni să treacă de această barieră sau a trebuit să vină un maramureşean [aluzie la vorbitor, nota red.] ca să scrie despre bănăţeanul A.C.Popovici...

Specificul bănăţean, autonomia regională şi avertismentul cazului Kosovo

Gabriel Andreescu: Doresc să introduc în dezbateră subiectul provinciei Kosovo. Un teritoriu cu o specificitate geografică şi culturală puternică în spaţiul eterogen al Republicii Federale Iugoslavia. Un teritoriu care a avut, din 1974 — odată cu votarea noii constituţii a Iugoslaviei —, pînă în 1989, autonomie

administrativă. Statut răpit după această dată de regimul Miloșevici. În perioada 1989-1998, în Kosovo s-a desfășurat un conflict când mai mocnit, când mai intens, dar păstrat totuși sub control. Logica aceluia conflict? O minoritate și-a pierdut un drept și a reacționat prin crearea unui sistem de instituții proprii. Prin acest sistem de instituții s-a controlat ani de zile echilibrul relativ între minoritatea albaneză și majoritatea sârbă. Dar instituțiile comunității albaneze au fost ținta unui atac constant, ducând la o de-legitimare continuă a lor. A fost în schimb legitimată reacția abruptă, reacția violentă, care a luat forma mișcării armatei de eliberare albaneze. În 1998 nu mai puteai să păstrezi ca partener doar sistemul de instituții reprezentat de Ibrahim Rugova. Erai obligat să discuți cu armata de eliberare, cum a făcut Richard Holbruck când a venit în Kosovo și s-a întâlnit cu „teroriștii” albanezi înainte de a negocia cu regimul de la Belgrad.

La sfârșitul anului 1998 comunitatea internațională a decis că trebuie să intervină în forță. A propus următoarea înțelegere, următoarea formulă de negociere: autonomia oferită comunității albaneze pentru ca să accepte să trăiască în continuare în cadrul Republicii Federale Iugoslavia; respectiv, asigurarea suveranității statului iugoslav. Întrebarea ar fi următoarea: era legitimă comunitatea internațională să negocieze suveranitatea R. F. Iugoslavia? Răspunsul meu ar fi „da”. Miloșevici pierduse dreptul la suveranitate asupra provinciei Kosovo. Când o comunitate minoritară intră într-un conflict total cu majoritatea, nu prea ai multe variante de ales. În astfel de situații autonomia este o sursă de salvare. Cum scrie Sabina Fati, în articolul *Regionalism prin descentralizare sau criză prin fragmentare?* din *Altera* numărul 10: suveranitatea se păstrează uneori prin descentralizare.

Autonomia provinciei a fost refuzată de către regimul Miloșevici. Ce a urmat, știm cu toții. Astăzi eu nu aș vedea altă evoluție decât crearea unui protectorat în Kosovo. Acesta va duce, într-un interval de timp mai scurt sau mai îndelungat, la separarea provinciei Kosovo; deci la pierderea completă a suveranității Republicii Federale Iugoslavia asupra unui teritoriu care îi aparținea. Iată o problemă specifică de regionalizare: problema unor teritorii cu o puternică identitate culturală și geografică; problema instituțiilor administrative care reprezintă regiunile; tema politicilor regionale prin care s-ar putea asigura echilibrul, stabilitatea și prosperitatea regiunilor. În sfârșit, avem tema regionalismului, care ia uneori forma unei armate de eliberare.

Să nu uităm alianța ortodoxă pe care o propune, de câțiva timp, regimul Miloșevici, unor parteneri precum Belarus și Rusia. Iată o miză regională și chiar mondială: crearea unei alianțe cu identitate ortodoxă. Răspunsul pe care noi, românii îl dăm transformării identității religioase într-o realitate politică este una din marile mize ale perioadei de tranziție. O miză după părerea mea absolut istorică, pe care noi nu o abordăm cu suficientă responsabilitate și, probabil, cu suficientă nuanțare.

Ludovic Orban: Eu voi porni de la situația zonei în care ne aflăm, cea a Banatului. O gestionare corectă pe plan național a politicii teritoriale, a guvernării în teritoriu ar minimaliza într-un fel tendințele de regionalizare. O gestionare defectuasă însă pune proiectele economice ale actualei administrații din Timiș într-o situație dificilă, în sensul că sistematic sînt respinse. Dacă analizăm situația din punctul de vedere al șomajului, constatăm că rata este mai redusă decât în celelalte zone. Aportul financiar al Timișului la economia națională este substanțial, dar sumele, în mod sistematic, au fost distribuite în alte zone, în alte regiuni. Dacă se continuă asemenea maniere de abordare a regionalismului și a dezvoltării în teritoriu, cred că acest lucru va duce indirect la o tendință clară de a obține legal ceea ce prin Legea administrației publice este definită ca autonomie locală. Acest lucru este foarte bun, ar pune la punct problemele pe care un stat centralizat nu le poate soluționa. Proiectul zonei libere Timișoara a fost respins, proiectul de amenajare a canalului Bega a fost respins, proiectul de deschidere al unui punct de frontieră la Cenad a fost respins... Dar pot să apară conflicte ca și în cazul Legii cultelor sau a redobîndirii proprietăților.

În Kosovo, pierderea unor autonomii sau a unor drepturi care zeci de ani au funcționat, sigur că radicalizează și a dus la beligeranță. Dar cei care au inițiat intervenția militară vor trebui să controleze bine desfășurarea evenimentelor din Kosovo, ca să nu se extindă fenomenul în zona Balcanilor. Consider că a greșit conducerea din Iugoslavia chemîndu-i în ajutor pe cei care cincizeci de ani au ținut sub opresiune estul Europei, adică Rusia. Vrem, nu vrem, sîntem împinși să susținem politica de integrare europeană și de politica iugoslavă actuală. În Banat exista o simpatie față de problema sârbă, dar din momentul coalizării cu Rusia, care ne-a opresat atîta vreme, această situație s-a modificat. Nu putem accepta sufletește intervenția militară în Kosovo, cînd problemele se mai puteau rezolva și prin dialog, dar pentru noi este inacceptabilă și formarea unui bloc Rusia-Belarus-Iugoslavia.

Elek Szokoly: Pe de o parte, nu cred că noi putem să împiedicăm constituirea unui astfel de bloc, dacă liderii statelor respective îl vor, pe de altă parte, ați pomenit, citez: „vrem, nu vrem, sîntem împinși” către un alt

bloc, adică spre Europa. Acest „vrem, nu vrem”, din păcate, are și niște semnificații mai profunde. Ar trebui poate să discutăm și despre aceste semnificații. Într-adevăr: vrem sau nu vrem? Există, se pare, straturi destul de vaste ale societății românești care în adâncul sufletului nu vreau, deși la nivel declarativ se pare că toți vrem să mergem spre Europa.

Ludovic Orban: Sufletește nu putem accepta ca soluțiile să fie astfel de intervenții. De aceea există această rețineră, rezervă. Nu simțim mulțumiți că intervenția se face în acest mod.

Marius Turda: Din nefericire, pe plan internațional problemele nu se pun sufletește. Dacă se puneau, probabil această formulă a dialogului s-ar fi dovedit fructuoasă. Și nu a fost fructuoasă pentru că Miloșevici pare prea puțin înclinat să intre în dialog. Zece ani s-a încercat să se discute cu el.

Cele puse în discuție mă duc la lecturile mele cu referire la problemele bănățenilor de după unirea cu România. Am recunoscut foarte multe teme ridicate azi similare cu cele ale anilor '20 în Banat, când cei de la București încercau să trimită prefecti, primari și alți funcționari din capitală, oameni care nu cunoșteau realitățile locale, ceea ce a dus la diminuarea capacității economice, sociale și politice ale regiunii. Măsurile dovedeau o rezervă de încredere ce vine din partea statului centralizat față de provincie, și este interesant că după 80 de ani, noi încă mai avem această problemă.

Ioan Almăjan: Nu cred că noi avem probleme cu statul național unitar român. Anumite personaje ale vieții politice sau culturale parcă scot din mîneacă din cînd în cînd această lozincă. Este absolut normală regionalizarea în sensul de a acorda provinciei sau regiunii toate posibilitățile de a se chivernisi singură, plătind tributul administrației centrale. Fără să fac o discriminare, pot afirma că noi bănățenii am fost, ca și ardelenii, mai aplecați spre gospodărie, ne preocupase să ne facem un venit, să ne creăm o bunăstare, să nu mîncăm totul astăzi și să lăsăm și pentru mîine și așa mai departe. Dacă însă rămîne administrația centralizată, de-a pururi centralizată, și statul încearcă să egalizeze sumele acordate județelor, acest lucru este foarte grav.

În cazul în care regionalizarea primește alte conotații, și trei sate sau șapte, care au o populație în procent de 90 % sîrbă, vor să-și creeze o autonomie și să se facă secesiune, sigur că încep să apară alarmele care după părerea mea țin de conjunctura europeană. În acest moment este o anume atmosferă în Europa, prin revenirea vechilor fantome, a vechilor spaime. Uneori ele sînt justificate. Uneori se crează special canale de înspăimîntare, care prind, pentru că sîntem la sfîrșit de mileniu, un mileniu care, vorba lui Malraux, poate „nu va fi deloc”.

În Kosovo, trebuia să se creeze tot ce era posibil pentru populația albaneză de religie musulmană. Cei de la Belgrad, care au luat decizia, Miloșevici sau mai mulți miloșevici, trebuiau să creeze un climat favorabil în Kosovo, o regiune extrem de săracă. Însă nu mi se pare corect, și cred că după nici un drept internațional nu poate fi corectă bombardarea Iugoslaviei, această bombardare sălbatică, care ne va afecta oribil pe noi românii și, în primul rînd pe noi, bănățenii. Trebuiau să fie găsite metode de constrîngere, cum ar fi fost o blocadă economică totală.

Criza iugoslavă între empatia regională și drepturile fundamentale ale omului

Gabriel Andreescu: Sînt foarte simpatetic cu cele spuse de domnul Ioan Almăjan. Cred că are dreptate, pînă la un punct. Care este punctul de unde cele spuse nu mai corespund, nu mai aproximează bine realitatea? În spatele titlului de stat național unitar există realitatea constituției românești și practica legislativă care a crescut din această constituție. Ele pun o problemă reală de descentralizare. Descentralizarea, posibilitățile de evoluție ale României, se împiedică de construcția de tip stat național unitar. Mai este și un alt aspect. Poate omului de pe stradă nu-i pasă de statul național unitar. Dar asta nu înseamnă că nu există o mitologie a lui. Realitatea acestei mitologii, o regăsim în ce? În faptul că forțele politice sînt capabile să o instrumenteze. Dacă nu ar avea rezonanță în populație, nu s-ar putea face capital din sloganul statului național unitar.

Tema statului național unitar descrie, sintetizează și tema culturii noastre politice. Noi nu avem o cultură politică care să se adreseze problemelor reale: democratizarea, liberalismul — în sensul atitudinii față de cruzime — etc.

A propos de formularea: „bombardarea sălbatică”, de către NATO, a Iugoslaviei. Am senzația că oamenii stau cu vîlul pe ochi. Miloșevicii Iugoslaviei nu sînt mai puțin cruzi, mai puțin perverși decît au fost Hitler și Stalin. Doar că nu au aceeași putere în spatele lor. Criminali care au elaborat fără scrupule o politică împotriva populației albaneze. Planul lor a fost depopularea regiunii Kosovo. Procesul evolua spre proporții catastrofale. Există precedentul bosniac, regiune unde au murit circa 250.000 de oameni; unde s-au produs atrocități incredibile. NATO a trebuit să intervină. Eu nu-mi amintesc ca mai înainte timișorenii, bucureștenii, ieșenii să facă demonstrații împotriva regimului lui Miloșevici. Trebuia să se intervină pentru că din păcate nu existau alte

soluții. Poate nu s-a ales scenariul cel mai bun; dar dezastrul trebuia oprit. Este nevoie de forța armată în fața celor care nu respectă decât forța. Războiul nu este o joacă. Înseamnă pierderi de vieți omenești regretabile, dar asta este regula jocului. Putem face distincții între războaie. Există războaie care respectă dreptul umanitar, altele nu. Nu respectă NATO dreptul umanitar? Armele inteligente, atât de criticate de unii, lovesc, cu excepții nefericite, exact unde trebuie, provocând pierderi umane minime. De ce se folosesc sintagme ca „bombardare sălbatică”? Cum mai facem noi distincția dintre războiul lui Hitler sau războaiele din Cambogia și ceea ce se întâmplă acum? Sînt puțin patetic, pentru că eu cred că trebuie să avem o discuție foarte abruptă, între noi, în legătură cu această chestiune. Este vorba despre autenticitatea noastră etică în raport cu evenimentele din Kosovo.

Ioan Almăjan: Cum am spus, ceea ce s-a întîmplat în Kosovo, nu a fost normal. Dar de ce dumneavoastră, români, nu spuneți ce s-a întîmplat în Valea Timocului? De 30 de ani pe Valea Timocului se întîmplat ce se întîmplat.

Gabriel Andreescu: Cine v-a spus că nu ne preocupă problema? Revista 22 a publicat articole referitoare la românii din Valea Timocului...

Ioan Almăjan: Românii de acolo nu au școală, nimic, nici măcar nu au curajul să mărturisească că sînt români. Eu eram de acord că regimul Miloșevici a comis greșeli. Dar nu pot să fiu de acord cu bombardamentul, și asta este opinia mea. Aici este o chestiune de umanitate. După opinia mea forța, războiul nu poate face ordine.

Szokoly Elek: Putem să fim de acord că soluția adoptată nu este tocmai cea potrivită. Aveți o altă propunere, vedeți vreo soluție care ar fi fost mai morală și mai eficientă?

Mircea Mihăieș: Conflictul nu a început din martie 1999. Acolo s-au comis atrocități, sute de mii de oameni au fost scoși din locuințe. În martie s-a internaționalizat conflictul, dar el exista. Noi nu vom putea gândi rațional, dacă pornim de la ideea că problema a apărut după începerea bombardamentelor NATO. Și această idee se crează la nivelul societății românești în acest moment și mai ales la nivelul mass-mediei: parcă problema s-a ivit acum. Crime au fost în ultimii ani, din 1996, aproximativ cu aceeași intensitate.

Gabriel Andreescu: Am citit ultimul raport al lui Human Rights Watch. Un raport terminat la sfîrșitul lui 1998, publicat acum cîteva săptămîni. Tipic acestei organizații, care face investigații de teren și folosește surse diferite. Raportul vorbește despre atrocități, despre purificare etnică. Nu este singurul material de acest gen al unor organizații independente pe care l-am citit, unele chiar din Belgrad. De-a lungul anilor au fost organizații din Belgrad care au analizat problematica Kosovo, absolut corecte. Deci informația de bază există. Faptul că nu le invocă presa românească sau le invocă prea puțin e altceva. Cine dorește să cunoască poate avea acces la aceste informații. Ele vorbesc despre un proces de purificare etnică, despre reacția armatei de eliberare, care nu putea decât să inducă o reacție mai dură a sîrbilor și așa mai departe. Un proces care în final a provocat o înclăstare generală.

Marius Turda: Chiar dacă folosim sintagma „sprijinim NATO”, de fapt ceea ce avem în subtext este următorul lucru, care este foarte clar și față de care noi trebuie să luăm poziție: ne confruntăm în Iugoslavia cu o variantă tribală și violentă a conflictului care se bazează pe anihilarea alterității, ori domnul Gabriel Andreescu tocmai asta spunea: cînd noi spunem că sprijinim NATO, luăm poziție față de ceea ce se întîmplat acolo. Ori noi dacă ne considerăm într-adevăr o societate democrată, trebuie să luăm poziție, trebuie să nu fim de acord cu astfel de procedee. Înțeleg că Banatul, sentimental și geografic, se află mult mai aproape de Iugoslavia, dar pe de altă parte, dacă nu reușim să ne distanțăm de această empatie regională, riscăm să cădem într-un cerc vicios din care nu mai este nici o ieșire.

Românii între compasiune, frica de precedent și sistemul valorilor occidentale

Întrebare din sală: Sigur că regimul Miloșevici merită bombardamentul, numai că în această problemă există foarte multe nuanțe. Nu credeți că politica NATO se poate transforma într-o politică discreționară? Nu credeți că această politică este în contradicție cu însăși ideea de Europă unită? Desigur, americanii au dreptatea lor, desigur, acolo mor oameni, dar lucrurile nu sînt atât de clare. Pe mine mă oripilează poziția intelectualității române care întotdeauna recurge la nuanțe. Cînd s-a pus în discuție regimul Iliescu, au existat nuanțe; cînd s-a pus în discuție antioccidentalismul, la fel. În această problemă însă intelectualitatea românească s-a situat în proporție de nouăzeci și ceva la sută într-o poziție unilaterală.

În altă ordine de idei, ce se întîmplat cu Iugoslavia ca stat în contextul realizării unei separări a regiunii Kosovo? Pentru că dacă nu ne punem această problemă, orice stat din lume ar putea „beneficia” de această politică discreționară. Și sigur că motive se pot găsi. Se pot alcătui sofisme militare și politice la nesfîrșit. Dar ce

se întâmplă cu cetățeanul iugoslav, cu sîrbul de rînd? Se poate întâmpla un lucru monstruos dacă atribuim calificativul de minoritar majoritarilor și cel de majoritar minoritarilor. Discursurile prominiore nu dau importanță majorității. Sub aspectul simbolic al finalității ce poate fi secesiunea? Părerea mea e că sîrbii se vor simți minoritari. Doresc să subliniez că aici în Timișoara au avut loc câteva manifestații, nu de susținere a lui Miloșevici, nu anti-NATO, cu excepția unuia, organizat de un partid „verde-albastru”, ci de susținere a poporului sîrb. În Timișoara sînt 200 de studenți iugoslavi de etnie română. Ei au organizat aceste manifestații, alături de Liga Studențească din Universitate și, deși în ziare s-a zis că Timișoara a luat-o razna, că Timișoara face o politică partizană pentru Miloșevici, oamenii aceștia au vrut să pună accentul pe faptul că nu sînt luate în considerație toate nuanțele acestei probleme. Pentru că în cazul în care dăm la o parte aceste nuanțe, atunci discursul lor s-ar putea situa în ograda Partidului România Mare. Dar nu este astfel, asta face parte dintr-o cu totul altă orientare.

Gabriel Andreescu: Putem să ne gîndim la o Europă unită ca la o Europă geografică. Dar în limbajul politologic, dar deseori și în limbajul obișnuit, cînd vorbim despre Europa, vorbim în sensul mai tehnic: o comuniune de valori. Societăți care împreună și-au găsit un sistem comun de valori. În acest sens Federația Iugoslavă nu se află în Europa - din moment ce are un alt tip de comportament. Este interesant că în presa românească s-a vorbit foarte mult, neinformată sau cu tendință, despre intenția americanilor de a marginaliza pe europeni. Realitatea este însă alta. Nu administrația Clinton a luat decizia războiului. Ci ceea ce putem denumi „civilizația euro-atlantică”.

Nu Miloșevici este ținta acestui război. Războiul din Kosovo are ca obiect salvarea de un rău foarte mare printr-un rău mai mic. În ciuda eforturilor disperate, nu s-a reușit să se evite intervenția NATO. Nu spun că nu putea să existe de fapt o strategie a Occidentului, mult mai înțeleaptă, care să însemne cheltuirea sutelor de miliarde de dolari nu pe intervenția în Bosnia sau în Kosovo, ci pe o politică elaborată de intervenționism pașnic în treburile țărilor din zonă. De ce nu a avut loc acest intervenționism? Pentru că societățile politice moderne, cele care sînt tolerante, civilizate, sînt și „burgheze”. Nu mai au voința politică care să le unească în jurul unor proiecte regionale sau mondiale. Ce altă soluție exista ca să se evite intervenția militară? Am ascultat în ultimele săptămîni, în discuțiile unor oameni extrem de respectabili, sugestii de genul: „trebuia trimis un comando care să-l împuște pe Saddam Hussein și pe Slobodan Miloșevici. Este nedrept să distrugi din cauza lor infrastructura unei națiuni, prosperitatea unei întregi generații”.

Iată o problemă de drept. În Iugoslavia nu avem o violare a dreptului internațional în sensul strict al cuvîntului. Dar avem o „forțare” a mecanismelor de drept internațional. O forțare benefică în măsura în care sistemul ONU s-a dovedit ineficient. Sistemul pe care toți îl invocă — ziaristii de la *Adevărul*, *Național*, *Jurnalul Național* și așa mai departe —, era un sistem rău. El nu are de ce să fie îmbrățișat de vreme ce a permis atîtor dictatori să-și măcelărească propriile popoare. Asta nu înseamnă că nu există un pericol potențial în noua evoluție a lucrurilor. Nu se profilează oare la orizont o forță care poate deveni discreționară? Însă știm cît de rău a fost sistemul vechi. Putem bănui — sau simți — că sistemul nou s-ar putea dovedi mai generos. Dar dacă începem să trimitem trupe de comando pentru a ucide dictatori care nu ne plac, forțăm sistemul de drept internațional mult prea mult.

Faptul că Republica Federală Iugoslavia a ajuns într-o stare critică e un lucru ale cărui consecințe nu le putem măsura imediat. Eu am convingerea că provincia Kosovo va deveni un protectorat și vom vedea apoi o secesiune a provinciei. Nu știu cum s-ar rezolva fără crearea protectoratului problemele milionului de refugiați din Kosovo, refacerea zonei etc. Ce va înțelege comunitatea internațională din ce s-a întîmplat în Republica Federală Iugoslavia, dacă se ajunge la secesiune? Va înțelege mai mult decît pînă acum că nu-și poate permite să se refere la suveranitatea internă oricît și oricum.

La noi s-a făcut comparația Harghitei cu Kosovo. După unii nu există nici o bază pentru această comparație. Alții afirmă că ceea ce s-a întîmplat în Kosovo ni se va întîmpla și nouă. Ambele puncte de vedere mi se par limitate. Desigur, situația din Kosovo și situația din Harghita sunt diferite în termeni etnici, religioși, naționali, geografici. Dar ce se întîmplă în Kosovo nu este fără semnificație pentru situația de la noi. Actorii politici vor învăța că escaladarea conflictului interetnic duce la rezultate îngrozitoare, iar în momentul în care majoritatea ar declanșa — ipoteză absurdă practic, dar legitimă teoretic — o ucidere masivă a minorității etnice din Harghita și Covasna, acest lucru nu ar scăpa nepedepsit. Am avea un intervenționism extern. Care mi s-ar părea firesc într-o astfel de situație.

Poziția pe care o descriu mi se pare absolut compatibilă cu compasiunea față de drama poporului sîrb.

Elek Szokoly: A fost ierarhizat anterior, probabil involuntar, sentimentul majoritar și minoritar, în mod evident în defavoarea celui minoritar, când s-a pomenit de un posibil sentiment minoritar care să apară la sîrbi în urma acestor intervenții și presiuni. Această ierarhizare este, din capul locului, incompatibilă cu sistemul de valori general-umane pe care sîntem datori să le acceptăm. Eu aș sugera să cugetați mai departe asupra acelei distincții care se face în general, prea formal, între poporul sîrb și Miloșevici. Această distincție nu poate fi contrazisă în totalitate, dar în același timp se poate pune întrebarea: care a fost relația dintre Hitler și poporul german la momentul respectiv, dacă a existat o contradicție profundă între aceștia. Evident, ulterior o mare parte a poporului german a declarat că nu a știut de lagărele de concentrare și de exterminare. E posibil că același răspuns să-l dea și sîrbi, că nu au știut de politica de exterminare, de eliminare a albanezilor din Kosovo. Sînt o serie de întrebări pe care ar trebui să ni le punem, pentru că Kosovo a fost, totuși, doar actul trei al unei drame. Dar această dramă a avut și un act unu și un act doi ca urmare a unei politici consecvente și coerente a unui naționalism etnocentrist agresiv. Să sperăm că nu va fi și un act patru. Ajunge și un epilog.

Toleranța ca specific regional. Banatul vs. Transilvania

Valeriu Leu: Eu cred că ceea ce se întîmplă acum în Kosovo e încă un motiv să ne privim cu un pic mai multă atenție chiar chipul nostru în oglindă. Nu este desigur un lucru nou: consider Banatul un model. Cel puțin deocamdată îl intuim, oricum vedem o realitate, aceasta a relațiilor relaxate. Este o realitate acest lucru și de altfel studiile sociologice foarte serioase îl confirmă. Nu am din păcate acum relația bibliografică exactă, dar în *Revista de Cercetări Sociale* dacă nu mă înșel, acum vreo doi ani s-a publicat un studiu despre raporturile majoritate-minoritate din perspectiva etnică și a relațiilor interetnice în Banat, care arăta un grad de ostilitate aproape zero. Nu cred că el este zero, fără îndoială, sîntem realiști, dar oricum, are o valoare minimă. Și acum vreau să mă leg puțin de două sau poate chiar trei lucruri, cel puțin două provocări să spun așa, una a domnului Szokoly Elek, când a vorbit de un posibil raport, o posibilă comparație care chiar cred că este necesară, între Transilvania și Banat sau între Banat și Transilvania, pe de o parte și, hai să răspund reproșului făcut în glumă de domnul Marius Turda în legătură cu faptul că este nevoie de un maramureșean sau de un bucureștean, în orice caz de cineva din afară, ca să scrie și să se preocupe de istoria Banatului. Aș evoca aici un moment de la sfîrșitul secolului XIX, când George Bariț scria că: „*este vremea cînd bănățenii trebuie să își scrie chiar ei istoria*”. Ei, nu s-a scris. În 1940 Nicolae Iorga scria ultima sa carte — întîmplarea a făcut să se numească *Probleme și observații bănățene*, care era prima și ultima carte dedicată de Nicolae Iorga Banatului. El încerca de fapt să facă o sinteză de istorie a Banatului, dar și-a dat seama că încă nu există documentație suficientă și a rămas la *Probleme și observații bănățene*, deci bănățenii sau istoria Banatului rămăsese la nivelul de probleme și observații. De atunci lucrurile cred că s-au schimbat foarte mult. O carte substanțială dedicată ideologiei și acțiunii politice la românii din Imperiul Austro-Ungar, cu două sau chiar trei capitole foarte serioase despre A.C.Popovici, i-o datorăm domnului Nicolae Bocșan, un nume pe care desigur toată lumea îl cunoaște. Din păcate însă chiar și istorici foarte importanți sînt nevoiți la ora actuală să publice la te miri pe unde. Această carte a fost publicată la editura muzeului pe care îl reprezintă, Muzeul Banatului Montan din Reșița. Desigur că are o circulație pe măsură, ajungînd cu greu chiar și în centrele importante de studiu. Din acest număr al revistei *Altera* mi-a atras atenția studiul lui Liviu Chelcea pe care îl consider un nume de care vom mai auzi și care va fi, dacă nu cumva chiar este, foarte respectat în comunitatea științifică a noastră și sper că nu numai a noastră. El își începe studiul de-a dreptul provocator și citez primele trei-patru rînduri: „*În acest articol îmi propun să ofer cîteva explicații și să arăt modalitățile prin care în timpul comunismului a avut loc o transformare substanțială a identității regionale a Banatului. În anii '70 -'80 și în perioada de după 1989, noul discurs regionalist este centrat pe toleranță, dar și pe pragmatism, pe relevarea rolului grupurilor etnice în istoria și identitatea regiunii.*” Sar trei rînduri și continui: „*Unii cercetători par înclinați să creadă că toleranța a fost dintotdeauna condiția «naturală» a acestei regiuni.*” Nu subscriu la acest punct de vedere, nu subscriu nici la ideea că dintotdeauna a existat aici toleranță și că ea este un dat, ceva căzut din cer sau o chestiune de genă, de informație genetică pe care, noi am avut-o și am valorificat-o. Nu, este vorba despre o devenire istorică fără îndoială, dar ea nu ține de durată scurtă, de conjuncturi sau de evenimente, nu ține nici măcar de perioada interbelică și perioada comunistă, nu ține de ultimii optzeci de ani. Ca să înțelegem corect lucrurile și într-adevăr să le evaluăm critic trebuie să ne raportăm la durată lungă, cel puțin la un secol și jumătate-două. Și aici aș vrea să atrag atenția asupra unui lucru foarte important care poate să lămurească condiția „relaxată” din acest punct de vedere, al raporturilor interetnice și nu numai, al toleranței și al bunei conviețuiri care există aici în Banat. Lucrurile încep odată cu Banatul Imperial. Mă refer clar la 1718, momentul în care Banatul a fost anexat Austriei. Aici s-a

întâmplat însă un lucru pe care austriecii l-au experimentat într-un mod special și rezultatul are bătaie lungă. Cred că este unul din lucrurile care ar putea fi analizate între un model, să spun, pe care istoria l-a impus în Kosovo — o evoluție iarăși de sute de ani — și un alt tip de istorie, care a impus un alt model aici în Banat. La 1718 austriecii au introdus în mod practic egalitatea în fața legii. Introducând codul de legi rodât, aplicat, exercitat în Austria Inferioară, s-au anulat Aprobatele, fel de fel de discriminări. Anularea diferențelor în raport cu legea este, cred, o condiție esențială. Oamenii s-au simțit egali *ab initio*. Vedeți, se vorbește despre colonizare. Colonizarea germană, colonizarea habsburgică, oricum o denumim, care s-a desfășurat pe tot secolul optsprezece, iar în zona industrială practic ea a fost permanentă, deși mai subțire. Dar această colonizare s-a făcut „inspirată” și într-o manieră guvernată de o ideologie cosmopolită, ideologia luminilor. N-a fost un tip de colonizare medievală. Dimpotrivă, austriecii aducând aici populație germană și nu numai, fiindcă au fost și foarte mulți francezi, italieni, spanioli, nu au fost așezați pe un teritoriu exclusiv; nu s-au tras ziduri, nu s-au tras bariere. Colonizarea a fost de tip stelar. Ca să ajungi la țîrg, că erai român, că erai neamț, că erai sîrb, trebuia neapărat să treci prin satul celuilalt. Deci erai obligat prin această geografie a colonizării se vezi ce fac alții. Ca să vezi ceva cu totul și cu totul diferit, nu trebuia să mergi peste mări și țări, ci doar pînă în satul vecin. Deci acest tip, această formulă de colonizare care, repet, s-a făcut într-o manieră inspirată de lumină, a fost, cred eu, un exercițiu benefic. A fost America Austriei. Austria nu a colonizat America, dar a colonizat într-o anumită măsură acest spațiu, acest complex istoric pe care noi îl numim Banat și la care, vreau să accentuez, au participat și sîrbii. A mai fost un lucru foarte important care s-a stabilit aici, încă la mijlocul secolului XIX: proprietatea. Proprietatea a fost împărțită prin cadastru, s-a făcut o hartă, s-au stabilit clar sesiile, deci nimeni nu avea de împărțit nimic cu altcineva. Proprietatea era clară, era limpede și suficientă, fiindcă această colonizare habsburgică s-a produs într-un teritoriu care avea o populație relativ rarefiată. Nu era o absență a populației române, dar relativ rarefiată.

Valoarea de model a Celuilalt a fost preluată cu ușurință pentru că se făcea într-un mediu lipsit de frustrări. Celălalt nu era privit ca un agresor, Celălalt nu era un ins care l-a izgonit pe Altul, ci a venit în plus cu un model de civilizație și un model economic valabil, care putea fi preluat. Așa se întîmplă de exemplu că țărani români bănățeni, atunci cînd își dădeau copiii la școală, îi dădeau în gazdă la oricine altcineva, dar la români nu. Pentru că modelul românesc era cunoscut. Problema era să învețe și din ceea ce făceau ceilalți. Chiar Petre Nemoianu este cel care povestește despre aceste lucruri. De aceea au reușit să rezolve și chestiunea posibilității de comunicare. Germana nu a fost impusă cu bîta. Acesta este adevărul secolului XVIII. Important este faptul că Banatul avea condiția de proprietate personală a împăratului. Și împăratul, acest despot luminat, a putut, avînd proprietate asupra întregii regiuni, să exercite aici un program reformist maxim, radical chiar. Așa s-a ajuns ca, de exemplu, frecvența la școală să fie mai mare în Banat, decît în orașul Viena. Manualele din acea vreme îi sfătuiau pe oameni să învețe germana. De ce? Pentru că așa puteau să facă negoț, pentru că așa aveau acces la demnități, în sfîrșit, îi lămurau cu buna. Și oamenii au observat cu timpul că într-adevăr, învățarea limbii germane le dă acces la fel de fel de lucruri pozitive, din care aveau de cîștigat. Cărțile vechi, românești, ortodoxe, erau tipărite pe la Rîmnice, Tîrgoviște, și veneau aici, într-un Banat lipsit de tiparniță românească și totuși, depozitarul celei mai mari cantități de carte românească, fiindcă avea cititori, care datorită reformei austriece aveau bani. Pentru că aceeași reformă a dinamizat economia și aveau forța să cumpere acele cărți, aveau puterea și plăcerea de a se instrui. Pe aceste cărți, țărani români făceau însemnări în limba germană. Nu o făceau, evident, în limba germană ca să comunice că în anul 1788 au venit lăcustele pe hălândiu, ci o făceau în limba germană ca să arate celorlalți elevația, faptul că ei știu o limbă. Deci este important cum din start privești lucrurile. De aceea cred și de aceea spun că, deși sînt de acord cu multe puncte de vedere expuse foarte convingător de Liviu Chelcea, ei bine, nu subscriu că acest discurs al toleranței este o chestiune din anii '70-'80 în Banat. Nu. Să nu confundăm, cred eu, starea de fapt cu discursul elitelor, fie ele politice. Elitele interbelice fără îndoială au avut un discurs naționalist, dar a fost discursul elitelor. Îl putem reconstitui și îl recuperăm cu foarte multă ușurință, ne stau la îndemînă colecțiile presei interbelice. Dar eu nu cred că putem reconstitui acum problemele din Kosovo și reacția exclusivă, sau a unui procent de 80% a societății românești, la ceea ce se întîmplă în Kosovo pe tipul de document istoric numit presă. Ei bine, perioada interbelică s-a reconstituit pe presă. Dar să mergem la izvoare alternative care ne arată discursul popular, discursul normal, discursul de fiecare zi, cum spune Liviu Chelcea, să ieșim din cotidian. Ba chiar acolo trebuie să intrăm, în cotidian, pentru că acesta explică lucrurile. Izvoarele pot fi deci scrisori, jurnale, un tip de documente care ne arată altceva. Nu spun că societatea periferică n-ar fi fost afectată de discursul naționalist. Dar a existat și un alt discurs, popular și el,

acela al normalității, al buneii conviețuirii. Când ajungi la gradul de agresivitate reciproc zero, sau aproape de zero, lucrurile nu se mai explică prin anii '70-'80.

Concepte și realități. Între „cetatea asediată” și „provincia ratată”.

Brândușa Armanca: Eu aș relua discuția despre riscul de a nu comunica, de a nu dialoga. Acest risc există, el este major și cred că adeseori nu se dialoghează și nu se comunică autentic în legătură cu această temă, din cauza unei lipse fundamentale de educație în problemă. Chiar și aici în momentul acesta în care discutăm, nivelele de discuție sînt suficient de distanțate, încît anumiți termeni să apară în contexte diferite, cu sensuri foarte vagi sau foarte departe de ceea ce ele sînt în concept. Sigur, asta se întîmplă cam în toate lucrurile care presupun o teorie, și aici elogiez revista *Altera*, care a avut rezistența în timp să scoată zece numere în condițiile acestea, în fapt zece cărți, seriozitatea de a nu coborî nivelul teoretic, conceptual, de studiu, de studii adevărate al fiecărui număr în parte. Ei bine, sînt studii, sînt oameni care stăpînesc acest domeniu, sînt cercetători care operează cu aceste concepte cu lejeritate și care definesc exact termeni precum autonomie, regionalism, regiune, descentralizare, secesiune, federalizare, care sînt concepte clare, precise. Când acești oameni vorbesc între ei, lucrurile sînt, de obicei, clare și calme. De la acest nivel, termenii aceștia apar la un moment dat într-un limbaj comun, și sigur că mă voi referi înainte de toate la niște încurcă-lume, care se regăsesc printre politicieni și printre ziariști cu precădere. De-a lungul anilor, în România, în această familie a clasei politice în formare, am auzit folosindu-se într-un mod absolut caraghios termeni care sînt chiar de nivel de liceu, deci, pe care unii politicieni ai noștri nu au avut bunăcuviință de a-i învăța, de a-i descifra și de a-i folosi corect. În acele momente cînd acești termeni sînt preluați astfel de politicieni și transferați de ziariști publicului larg, apar sensibilitățile, apar reacțiile. Reacții, firește, sentimentale, umorale, legate de federalizare... Iată, spun ei, inamicii sînt acolo, acel altceva ne este dușman. Precum apare și o suspiciune a teoriei ulterioare. Există chiar un fel de credință mai largă „în popor”, într-un popor pe care școala, liceul nu îl învață deocamdată ce înseamnă cuvintele acestea, cum nu îl învață nici ce înseamnă, poate, termeni ca mass-media, de exemplu. Ar trebui și ei învățați în școală pentru că sîntem în secolul „acela”. Există deci o teorie oarecum populară în care se crede că există teorii care se nasc ulterior unor fenomene pentru a le legitima. De exemplu, despre Kosovo. Am văzut într-un ziar un fel de argumentare a ideii de secesiune ca și cum aceasta s-ar fi născut acum, în acest moment, pentru a explica sau a legitima o intervenție care vizează o secesiune, o ruptură. Acum, pentru că eu sînt totuși ziarist și nu fac parte dintre specialiștii în problemă, totodată din cauza unei boli mai vechi care mi se trage de la școala de filologie pe care am terminat-o, mă face să mă mai uit prin dicționare, vrînd-nevrînd cînd nu sînt sigură de cuvinte și atunci, vin în contact cu acel nivel intuitiv de receptare a cuvintelor: regiune, regionalizare, centralism, centralizare, descentralizare. Oamenii din zona Banatului pe care noi o investigăm în fiecare zi lucrînd în regim cotidian, sînt absolut convinși că descentralizarea noastră este foarte bine centralizată și de asemenea că noi putem face foarte bine regionalizare cu voie de la București. Lucrul acesta este intuit așa cum sentimentul ogrăzii proprii îl are fiecare om care locuiește într-o zonă, de exemplu săteanul va zice că prefectul centralizează o serie de atribuții și firește că se va simți frustrat în raport cu orașul, tot așa Provincia se simte frustrată în raport cu Centrul. Numai că în România, acum, există un simptom al comunicării cu sens unic prin care eu încerc să-mi explic aceste frustrări din ce în ce mai mari. Frustrări cărora un ziarist din Cluj le dă glas spunînd că „m-am săturat de România” sau alți oameni, cîrturari le exprimă să zicem mai conceptualizat. Această comunicare cu sens unic arată așa: tu comunică din teritoriu ceva către o structură care se află situată la București și de acolo nu vine de obicei nici o reacție. Deci nu este vorba că acolo e cineva care nu vrea, care intenționează să te taie, ci pur și simplu te anulează prin ignorare. Este un lucru pe care îl simt în toate instituțiile pe care le străbatem noi și le investigăm ca jurnaliști. Acest gen de comunicare cu sens unic produce frustrări foarte mari, pe care eu îl exemplific doar printr-un model de comunicare instituțional, dar de asemenea produce și un fel de saturație pe care noi ca bănățeni o exprimăm numindu-i pe cei de la București „Mitică” și numind locul acela „Miticia”.

Mai spun încă un lucru și anume că de fiecare dată cînd au venit la Timișoara personalități de toate felurile: politice, culturale, din administrația publică, de fiecare dată am abordat la televiziunea teritorială, așa-numita televiziune teritorială, problema regionalizării, a descentralizării mai ales. Cu atît mai mult cu cît noi ne-am așezat aici cu fîlșenie în prima euro-regiune care, iată, nu există. Deci prima euro-regiune din care face parte sau a făcut parte România, nu știu ce timp verbal să folosesc, a fost aceasta a noastră în care noi cu ungurii și cu sîrbii, deci Voivodina, zona Csongrád, respectiv Timișul, Hunedoara, Carașul și Aradul am intrat în aceeași euro-regiune. Sigur, ca ziariști, noi am fost tot timpul călare pe această problemă, cu o anume fîlșenie, hai să recunoaștem, că uite domnule ce am făcut noi. Chiar am crezut că ea va funcționa, iar acum firește că nu

funcționează și nu numai din cauza integrării. Primul accident al acestei euro-regiuni a survenit a doua zi după ce Ungaria a intrat în NATO și președintele zonei ungare a spus că nu mai este interesat pe moment de proiectele comune, arătând că nu mai este o prioritate, nu că ar fi fost vorba de o ieșire din acest proiect, nu. În clipa următoare s-a întâmplat ceea ce știm în Iugoslavia, deci oricum comunicarea nu mai exista.

Am pus aceste întrebări despre descentralizare și regiuni, despre „prea-fericitele” regiuni ale României, unele denumite în lege regiuni de dezvoltare. I-am întrebat și pe primul-ministru de acum și pe alții anteriori și pe președintele Constantinescu și toți au fost extrem de competenți în a ne spune că aceasta e o chestiune rezolvată, adică e pe bune, acum ne regionalizăm și ne descentralizăm. Și chiar ni se atrăgea atenția „părintește”, tot așa cu un diletantism demn de notat, ni se atrăgea atenția să nu ne bucurăm așa de tare pentru că nu o să mai vină banii de la Centru, ca și cum noi aici nu i-am putea produce. Nu intru în polemicele economice care ar putea rezulta din această chestiune, spun doar că deocamdată noi avem de anul trecut o lege a dezvoltării regionale, o văd și aici și văd un lucru admirabil și anume văd puse pe două coloane Carta europeană a autonomiei locale și Legea privind dezvoltarea regională cu diferențele dintre ele (făcând trimitere la articolul *Autonomia regiunilor în concepția Consiliului Europei și în legislația României*, din Altera 10, p.188, nota red.), a propos, de ce vrem noi, adică să intrăm în Europa? Intrăm, dar cu reținere. De asemenea, avem o Lege a autonomiei locale care a fost chiar amendată, îmbunătățită și stricată un pic pe alocuri. Oricum, ele există. De acolo, de la existența acestor legi și pînă la punerea în fapt există de asemeni o distanță considerabilă, o distanță pe care - din păcate noi simțim din zona noastră - nu o putem parcurge mergînd și noi către Centru, ci este un sens unic. Numai dacă Centrul vrea să micșoreze această distanță, din acel sens este îngăduit. Altfel nu. Cînd îl întrebam pe primarul nostru: Domnule primar, cum vă simțiți dumneavoastră cînd vă urcați în avion și vă duceți iar la București să bateți pe la ușile miniștrilor?, zice — Păi, știți, eu sînt primit la ei. — Și? — Și de obicei nu se rezolvă nimic. Deci există o amabilitate reală, care în legislațiile anterioare, cînd nu se obosea nimeni să fie amabil, nu exista, acum se obolesc să fie amabili, dar nu se întîmplă nimic. Pun pe seama acestei comunicări cu unic sens una dintre rupturile majore în fapt, a ceea ce se numește descentralizare — un proces care este aproape neînceput. Atîta timp cît nu se poate circula în ambele sensuri. Noi nu putem pune umărul la chestiunea aceasta, nu se poate. Și aici aș aduce doar un mic exemplu. Cînd s-a inventat ziarul *Transilvania Jurnal*, noi ne-am interesat repede de el pentru că era cotidian regional și ne interesa și pe noi chestiunea aceasta, pe noi ca televiziune regională (regională numai cu numele). În acel moment i-am invitat pe cei care au inițiat ziarul, sigur, am aflat că e al lui Măgureanu, i-am întrebat mai de toate că sîntem ziaristi și i-am întrebat — Bun, și cum faceți voi distribuția ziarului care se tipărește la Brașov? Și au zis: — Îl trimitem la București și de acolo în toată țara. Și am zis: ce-i cu prostia asta, că asta încarcă costurile. Și ne-au răspuns că în România sistemul de comunicații, transport și așa mai departe, absolut totul este gîndit cu centrul pe București și nu se poate altfel. Deci nu ai cum altfel. Acela este nodul și de acolo pleacă toate celelalte.

Ioan Almăjan: Doamna Brîndușa, trimiți o scrisoare de la Timișoara la Novi Sad, ea o ia prima oară la București și abia apoi merge mai departe...

Elek Szokoly: În legătură cu afirmațiile legate de descentralizare îmi permit totuși un vag adaos sau mai degrabă o întrebare, o întrebare care poate să fie considerată și retorică, în legătură cu posibilitatea acestei descentralizări. Și revenind și la conceptul statului național unitar, oare filosofia statului național — care, să fim sinceri, este un stat etnic, nu-i așa? — deci filosofia statului național unitar și centralizat — unitar și centralizat fiind într-o afit de strînsă corelație încît pur și simplu nu poate fi desfăcută —, nu este în mod necesar cea a cetății asediate? A unor ziduri cît mai înalte și mai groase în jurul acestuia pentru a-l ocroti de orice adiere, inclusiv europeană, care exclude din capul locului orice inter-relație cu alții, inclusiv cu mai sus amintitele euro-regiuni?

Brîndușa Armanca: Aș putea adăuga la întrebarea dumneavoastră, să-i zicem retorică, o întrebare suplimentară? Și oare nu înseamnă asta și *provincia ratată*, așa cum scrie Alexandru Cistelean într-unul din numerele revistei dumneavoastră? Deci este o ratare zilnică a valorilor provinciei, pînă într-acolo încît cuvîntul provincie, iată, are conotații negative?

Elek Szokoly: Și oare reproducerea zi de zi și în proporție de masă a acestei mentalități centraliste, pînă cînd ne va ține pe loc, a propos de imposibilitatea funcționării autonomiilor locale la cele mai simple și pragmatice nivele, autonomii care de fapt există doar pe hîrtie?

Marius Turda: Poate că ar trebui să începem cu faptul de a recunoaște că statul național unitar român este un concept ratat. Și atunci să ajungem să ne gîndim dacă provinciile sînt sau nu ratate. Aș dori să precizez cîteva lucruri. Este într-adevăr foarte greu după ce optzeci de ani s-au depus eforturi imense ca să se creeze o identitate

națională solidă, avînd un stat după modelul francez, cu ideologie de tip germană, să-l centralizezi, să faci din București buricul acestui stat, ca în cîțiva ani să poți să rupi toate aceste pîrghii și să crezi dialectici locale care să fie și autoguvernări care să se poată autocontrola. De aceea spun pentru că sîntem nemulțumiți acum și într-adevăr cu toții sîntem nemulțumiți, dar nu doar Banatul suferă, ci cred că toate regiunile din România suferă în raport cu centrul. Și aceasta mă trimite la faptul că noi avem de fapt de a face cu o deficiență instituțională profundă, care ține nu de faptul că noi mergem la București, noi cei din Transilvania, din Banat sau din Moldova, că nu rezolvăm problemele la București. Asta nu ține neapărat de raportul centru-periferie, ci de faptul că instituțiile statului român sînt la pămînt. Ceea ce se încearcă acum este o revitalizare a unora sau crearea unora noi ș.a.m.d. Deci aici se află marea problemă.

Gabriel Andreescu: Nu există doar „descentralizare”, ci există descentralizări bune și descentralizări proaste. Legea bugetelor locale este un pas important și efectele numai de la anul se vor vedea. Numai că unele efecte vor fi pozitive, iar altele, din păcate, serios negative. Datorită noii legi a bugetelor locale, un oraș precum Sibiu va avea un venit estimat cam de trei ori mai mare decît l-a avut anul trecut. Dar satele și comunele din Sibiu, practic nu vor mai fi capabile să își susțină infrastructura.

Brîndușa Armanca: De aici a plecat o inițiativă, din Timișoara, de creere a unui fond mutual, un fond de solidaritate pentru a putea ajuta aceste localități care nu și-ar putea produce banii. Iată, din mers se încearcă și remedii la o proastă descentralizare să zicem, dacă ea s-ar produce așa.

Mariana Cernicova: Este relativ rară ocazia în care ai posibilitatea să discuți la modul serios despre politici regionale, despre proiecte de organizare alta decît cea gîndită de la un centru cît de sus ar fi el și tocmai dată fiind raritatea acestor ocazii, mai ales atunci cînd este vorba de lucruri teoretice. Mă bucur să salut cîteva din studiile absolut excelente din *Altera* ultimelor două numere pe care le-am văzut și cum spunea și Brîndușa, studiul lui István Haller este chiar remarcabil în această direcție. Marea problemă a ultimilor doi ani sau a perioadei de după alegerile din 1996 este că noua elită conducătoare, asumîndu-și cîștigul unor concepte deja gîndite și dezbătute în materie de „cum să facem să ducem o politică regională mai eficientă”, și-a asumat proiectele fără să își asume și voința de a face ceva cu ele. La modul foarte serios, cu o promisiune absolut dezarmantă s-a spus: „vom reînființa județele abuziv desființate”, pe principiul „referendumul local bate voința unui centru oarecare”. Ulterior această promisiune fermă a fost făcută uitată pe principiul „nu avem destui bani”, uitîndu-se să se spună și partea a doua „n-avem destui bani pe de o parte, dar pe de altă parte nu am face decît să proliferăm o clientelă politică inutilă, deci nu am face decît să mergem pe fărîmițări și mai mici, în timp ce Europa merge pe regiuni sensibil mai mari”. Descurajarea acestui tip de inițiativă și încurajarea celeilalte, de tipul Carta verde a regiunilor, cu cele opt macro-regiuni de dezvoltare economică, lăsa impresia că totuși există voința de a se face ceva în acest sens. Cel mai interesant lucru este că după ce la nivel declarativ s-a lansat proiectul în dezbatere publică s-au creat în sfîrșit macoregiunile așa cum au fost ele gîndite, fără posibilitatea ca județele să se gîndească că poate totuși nu le convine în forma respectivă. În fine, au înghițit fabula așa cum le-a fost prezentată și l-au oferit opiniei publice într-o formă în care opinia publică a zis, domnule, dacă nu ne cer bani în plus, bine și așa. Au lăsat proiectul să gesteze iarăși vreo doi ani, după care au făcut un lucru absolut dezarmant și pe care deocamdată nu l-am văzut conceptualizat nicăieri. Există un mecanism consultativ paritar în care votul macro-regiunilor, celor opt macro-regiuni de dezvoltare macroeconomică este contrabalansat de reprezentanții ministerelor în număr suficient de mare cît să fie superiori la vot reprezentanților aleși. Și, culmea culmilor, șeful acestui organism, în care nu intră prefecții numiți de Guvern, ci președinții de consilii județene, deci oameni aleși de către oamenii locurilor din care provin, este prezidată de însuși primul-ministru. Deci iată cea mai splendidă eșuare a unui proiect de acest nivel. Pe dimensiunea cealaltă, pe care o sesiza Brîndușa Armanca, cea a euro-regiunilor, mi s-a părut absolut senzațional și mă mir că nu a obiectat nimeni la momentul respectiv, că într-un document semnat de șefii de state — cînd domnul Constantinescu s-a întîlnit la Neptun cu omologul său ucrainean —, într-un document de nivel național să indice ce să facă regiunile, chiar musai ca zonele de graniță să creeze două euroregiuni: Prutul de Sus și Dunărea de Jos, euroregiuni care au rămas la nivel declarativ! Prutul de Sus nu a ajuns nici cît a noastră pentru că euro-regiunea Dunăre-Criș-Mureș-Tisa a avut măcar niște tentative comune, a făcut niște proiecte, bune sau rele, nu discutăm, a încercat să facă ceva. Să vii de sus de la nivelul șefilor de state ca să decizi dacă este sau nu oportună o aliere sau o alăturare, mi se pare o încălcare a principiilor elementare de competență. Cert este că pe ambele proiecte, și pe dimensiunea strict internă a macro-regiunilor de dezvoltare macro-economică de tipul landurilor, cum încearcă să se prezinte, și pe cea a transplantării proiectului euro-regiunilor într-un concept mult mai larg de măsuri de încredere sau pași de încredere pe care-i promovează modelul european, a stimulării oportunităților din zonă, lucrurile se petrec foarte

frumos la nivel conceptual și foarte dezarmant la nivelul practic. Cred că pe undeva aceasta este una din problemele cu care ne confruntăm la ora actuală, adică în ce măsură dezbateră conceptuală, așa cum o promovează Liga PRO EUROPA prin revista *Alteră*, așa cum fac studiile pe care le realizează APADOR-CH, așa cum le cunoaște comunitatea academică interesată de un anumit domeniu, în ce măsură aceste proiecte care arată bine și au modele care funcționează, pot fi glisate către elita politico-administrativă, fără ca asta să le strice, adică le dă totuși o jucărie care funcționează și care la demonstrație pare admirabilă și ei încep să îi scoată șuruburile dinăuntru și să o transforme într-un obiect bun numai de vitrină. Și ferească Domnul să se joace cineva cu el... Până la urmă, marele test al actualei elite politico-administrative va fi: în ce măsură nu va încerca să facă din nou ceva pe ultima sută de metri a propiului mandat, ca să justifice voința de a fi făcut, și lipsa de timp de a nu fi făcut ceva în sensul acesta. Întorcându-mă la ce spunea Brândușa Armanca legat de această incapacitate de dialog a centrului, mi s-a părut realmente suspect faptul că niște experiențe regionale care au depășit problemele de tipul regiunii de dezvoltare internă dintre Timiș, Arad și Caraș-Severin, care experimentaseră niște forme, văzuseră ce merge și ce nu merge, respectiv a euro-regiunii Dunăre-Criș-Mureș-Tisa, din nou, experimentaseră deja niște lucruri ca să vadă care merg și care nu merg, foarte curios este că în momentul în care aceste proiecte sînt oferite expertizei publice, academice, administrative, ele sînt foarte repede ascunse într-o bibliotecă și rămîn acolo fără ca cineva să le șteargă de praf măcar odată la două săptămîni.

Gabriel Andreescu: Această împărțire a României pe cele opt regiuni este rezultatul unei solicitări legate de primirea unei sume de bani de la Uniunea Europeană. O decizie „sponsorizată”. Scopul a fost de fapt obținerea banilor. Din cîte cunosc, nu există nici un fel de voință ca după terminarea sumei de bani, regiunile să își urmeze logica lor firească.

Mircea Mihăieș: Dincolo de ce a spus și domnul Andreescu, cred că întrebarea doamnei Cernicova merită măcar o încercare de răspuns. Ce se întîmplă cu aceste proiecte, care unele sînt extraordinare și sînt gîndite pentru această societate. Nu sînt gîndite pentru Marte sau pentru Jupiter. Ce posibilitate există de a-i atrage pe oamenii care ar avea o putere de decizie și de implementare reală a lor? Ce se poate face?

Elek Szokoly: Eu aș adăuga doar întrebarea care ar pune eventual capac semnelor de întrebare ridicate de dumneavoastră. Totuși cum ne explicăm că toate aceste proiecte dispar, că nu există nici o intenție serioasă de descentralizare, chiar dacă s-au făcut anumite mișcări, unele absolut de ochii lumii, cum este și aceasta cu regiunile de dezvoltare pentru obținerea urgentă doar a anumitor fonduri la limită de termen? De ce, de fapt, nu se dorește o descentralizare autentică, respectiv o regionalizare, cu euro-regiuni sau fără euro-regiuni? Euro-regiunile, care s-au dovedit peste tot foarte eficiente și foarte profitabile, de ce la noi sînt tratate cu indiferență, dacă nu chiar cu suspiciune? De ce la noi există această reticiență față de tot ce nu este unitar și centralizat? Repetarea obsesivă a întrebării, în continuare retorică, se datorează absenței unui răspuns cît de cît coerent și univoc...

Mariana Cernicova: Încerc eu un răspuns, deși se zice că în cei căzuți nu-i frumos să mai dai cu pietre. Îmi aduc aminte de discursul domnului Ciorbea întrebă direct a propos de tema aceasta, care a spus că înainte să fac ceva trebuie să am toate pîrghiile necesare. Deci argumentarea aceasta fost: nu pot să fac reformă dacă nu am toate pîrghiile în mîna mea, dacă nu pot să coordonez lucrurile acestea în mod direct.

Brândușa Armanca: A propos de întrebările pentru care le sîntem atît de antipatici mai marilor zilei, eu l-am întrebă pe actualul prim-ministru: ce s-a întîmplat cu acest fond pe care l-a dat Uniunea Europeană, prin ambasadoarea de atunci, doamna Karen Fogg? Dînsa spunea că această sumă, destul de importantă, se pune la dispoziția României pentru dezvoltare regională. Primul-ministru mi-a răspuns că banii încă nu au venit, ca și cum banii aceștia ar fi venit necondiționat. Era clar că trebuiau depuse proiecte. Mecanismul îi era complet străin, după cum mi-am dat seama, astfel l-am întrebă dacă cunoaște criteriile. Sigur, la această întrebare a spus că își va întrebă un consilier. Deci, în general, cînd ajungem la criterii e o problemă mare, pentru că ori de cîte ori trebuie făcută o distribuție a unui fond oarecare în teritoriu sau a unor competențe, lipsesc criteriile și nu se obosește nimeni să le inventeze, să le pună pe hîrtie. Se hotărăște de obicei pe moment, astfel deciziile depind de oameni, care uneori sînt foarte inteligenți, alții însă nu.

Valențele specificului cultural și ieșirea de sub zodia fricii

Marius Turda: Mă gîndeam că totuși există un răspuns la aceste întrebări și el se află enunțat în noi, mai exact în ceea ce s-a numit aici cultură politică, pe care eu aș numi-o tradiție politică. Cînd avem o modernitate mutantă, cum este modernitatea românească, cînd avem o tradiție politică subțire și în care nu am reușit să interiorizăm toate aceste concepte, le aplicăm de dragul unor organisme internaționale — cum a făcut domnul

Constantinescu cînd a semnat fără să știe propriu-zis ce înseamnă o euro-regiune, decît ce i s-a spus că ar putea să însemne —, ne confruntăm cu aceste discrepanțe și ne întrebăm firesc cînd se va face transferul din teorie în practică. Ori este un lucru foarte greu să-i spui unui politician român că el nu face cultură. El are senzația cînd merge la televizor și vorbește, că face cultură. Ori lucrul acesta ar trebui să îl înțeleagă foarte multă lume politică de la noi. Pentru a face cultură trebuie să stăpînești cîteva lucruri elementare, ori nu toți politicienii noștri le stăpînesc. Astfel bineînțeles că ajungem la aceste situații paradoxale care au fost descrise aici foarte bine și în care pur și simplu rămîi neputincios pentru că nu ai ce să faci. Tu, ca cetățean normal care ai citit lucruri esențiale despre anumite probleme, le afli spuse din gura unui politician și rezultatul este cel pe care îl știm cu toții.

Adriana Babeți: Îmi era teamă că ceea ce am să spun o să facă o figură cel puțin bizară într-o discuție în care evident e dominant discursul politologic, istoric, sociologic, dar din fericire mi-a fost ridicată mingea la fileu de domnul Marius Turda și înaintea dînsului de Valeriu Leu cu care împărtășim, fiind membrii aceleiași grup de cercetare inter-disciplinară *A Treia Europă*, aceleași valori. Discursul meu ar merge puțin pe un alt traseu, pe care oricum l-ați amintit, și care cred că poate fi invocat aici cu îndreptățire, chiar dacă face figură de struțo-cămilă, țara arde și baba se piaptănă. Aș face un fel de punte de legătură între ceea ce face, cu extraordinar profesionism *Liga Pro Europa* la Tîrgu-Mureș și ceea ce încearcă să facă un centru de cercetare înfiripat, care începe să stea încetul cu încetul în picioare și care este grupul din Timișoara, evident, hipersuspectat, în primul rînd pentru felul în care se numește, *A Treia Europă*. Cunoașteți foarte bine pradă căror tipuri de interpretări am căzut, probabil ce „destine” publicistice împărtășim chiar cu dumneavoastră. Inclusiv pentru faptul că sîntem acum împreună poate face subiectul unei scenarite care v-ar zburli părul pe șira spinării. Nu vă ascund că am avut o ușoară crispă... Pentru că există, în permanență, inclusiv în oamenii de foarte bună credință din Timișoara pe care îi aveți în sală, o gîndire de tip suspicios — aștia de fapt ce vor? Și acum să vă spun de fapt ce vrem și să-mi răspundeți la cîteva întrebări care nu cred că sînt retorice. Unul dintre bunii noștri prieteni, „excelența sa” Vasile Popovici, aflat la Marsilia, ne-a trimis un studiu, un eseu apărut în *Orizont*, care dedică mai multe pagini ultimelor noastre apariții editoriale, o revistă de aproape 500 de pagini, studiu prin care ne anunță în mod solemn că ne-a murit obiectul cercetării, că în acest moment, după începutul bombardamentelor asupra Iugoslaviei, Europa Centrală - asta este textul - a murit, vă felicit, vă puteți vedea visul cu ochii, studiați un cadavru superb, studiați-l, aveți timp și liniște suficientă pentru a vă ocupa cu singurul lucru care mai poate fi animat, ca un fel de resuscitare miraculoasă, de cultura Europei Centrale. Vreau să vă întreb: chiar ne-a murit obiectul de studiu?

Noi, fără un complex provincial, încercăm să afirmăm un tip de identitate, culturală în primul rînd, a unei regiuni. Încercăm să demonstrăm că o cultură, care are evident unitatea, coerența, coeziunea ei și care este cultura română, are o șansă de nesperat, o șansă pe care dacă nu o cultivăm este aproape un gest iresponsabil: șansa extraordinară că se dezvoltă într-o pluralitate de culturi, într-o diversitate culturală cu care poate să coexiste extrem de bine. E o șansă că există și un spirit balcanic în cultură, e o șansă că există și un spirit muntean care este altceva decît cel balcanic, că e un specific ardelenesc ș.a.m.d. După părerea mea toate aceste delimitări nu sînt făcute cu scopul suspectat de oameni absolut inteligenți: de a secesiona, de a diviza, de a rupe, de a dezmembra, de a dezarticula, ci dimpotrivă. Dacă oferi o plauzibilitate culturală sporită acestei țări, în care mai multe culturi funcționează în dialog, se poate dezinhiba relația centru-margine.

Sperăm ca această zonă a țării, Banatul, să nu-și piardă ceea ce a avut mai prețios, această vocație a dialogului, această descoperire a alterității, la păstrarea acelu model, creat nu de ieri, de astăzi, cum spunea Valeriu Leu.

Elek Szokoly: La întrebare ați răspuns chiar dumneavoastră, iar dacă cumva mi se adresează mie, voi încerca și eu un răspuns. Se spune că în anumite perioade muzele cam tăceau, inclusiv în timpul domniei marelui Napoleon, cînd singura producție lirică acceptată a fost cel al unui poet de curte care dedicase ode împăratului, închis pînă la urmă în casa de nebuni. Evident, dictaturile foarte feroce nu permit dezvoltarea culturii, dar știm bine că noi, cel puțin în această parte a Europei, am găsit întotdeauna căile, ferestrele prin care ne puteam afirma valorile culturale și chiar dacă acum pare să fie o recesiune sub acest aspect, ce altceva putem face mai de valoare decît cultură. Economie nu prea știm să facem, trebuie să recunoștem, și atunci mai bine să facem cultură, cultura pe care știm s-o facem și să încercăm s-o exportăm. Oricum sîntem obsedați de dezechilibrul balanței noastre comerciale...

Referitor la temeri, cred că una din cuceririle noastre post-decembriste, ale dumneavoastră mai ales care ați fost aici în Timișoara, a fost abandonarea fricii. Ori eu constat, inclusiv din discursul dumneavoastră, și din alte

manifestări pe care le-am văzut cu diferite ocazii, o anumită nevoie excesivă de autojustificare care este o expresie a fricii. Trebuie să ieșim din această zodie a fricii. Știu foarte bine că există o imensă presiune asupra acestor „disidențe” ale societății civile, asupra tuturor inițiativelor alternative care nu pot fi controlate de la centru. Există acest conservatorism în societatea noastră, și probabil nu numai în a noastră, dar cred că trebuie să ne asumăm cu claritate și fermitate responsabilitatea conștiinței valorii demersurilor noastre. Avem nevoie probabil de o doză de fanatism în sensul cel mai bun al cuvântului, o doză de consecvență în a merge înainte. Dacă sîntem convinși că demersul nostru este just, constituie o valoare, acoperă o necesitate, cîinii n-au decît să latre...

Gabriel Andreescu: Încrîncenările noastre intelectuale s-au fixat pe tema problematicii naționale. O cultură de acest tip este o circulație pe un ecran artificial a unor idei puține și mediocre. Le repeți în neștire, cînd de fapt ochii tăi trebuie să se deschidă la realitate. Realitatea? Iată fenomenul numit „fragmegrare”: adică procesele simultane de fragmentare și integrare, spijinindu-se și inițiindu-se reciproc. Pe de o parte, redescoperirea identității, reapropierea de localisme. Pe de alta, comunicarea între culturi, așezarea localismelor sub principii din ce în ce mai generale și mai bogate. Frontiera națională ne împiedică deseori să apreciem substanța localismelor și ne împiedică să vedem și globalismul. □